

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ТОРОПЦЕВОЇ АЛЬОНИ ІГОРІВНИ
«УКРАЇНА ТА УКРАЇНЦІ ОЧИМА ШАРЛЯ ДЮБРОЯ:
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ МЕМУАРІВ «DEUX ANNÉES EN
UKRAINE (1917–1919)»»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

На сучасному етапі розвитку історичної науки, що характеризується активізацією та розширенням дослідницької проблематики, актуальними стають праці, присвячені мемуаристиці, яка є важливим контентним джерелом для досліджень комплексу дисциплін сучасної гуманітаристики та чинником прискорення гуманізації суспільства. В цьому розрізі мемуари іноземців про Україну виглядають важливою складовою при неупередженому вивченні окремих періодів вітчизняної історії. Висвітлення подій 1917–1919 рр. в Україні через візію іноземців, що були менш політично заангажовані, дасть можливість ознайомитися із збірним образом українського народу в очах європейської спільноти та їхнім баченням України як самостійної держави. З огляду на це дисертаційне дослідження А. І. Торопцевої видається своєчасним, авторська аргументація актуальності, новизни і важливості теми не викликає сумніву. Вона вперше вводить у вітчизняний науковий дискурс спогади Шарля Дюброя «Deux années en Ukraine (1917–1919)» («Два роки в Україні (1917–1919)»), здійснивши їх український переклад (с. 209–262).

Аналіз змісту дисертації засвідчує значущість, вагомість, новизну та оригінальність узагальнень, зроблених у процесі наукового дослідження. Структура дисертації є збалансованою, об'єднаною внутрішньою логікою та репрезентативною. Не викликають заперечень хронологічні межі дослідження, визначення об'єкта й предмета. Логічним було б означити, на нашу думку, і географічні межі дослідження, тим паче, що дисертантка винесла як окремий параграф 2.2 «Огляд географічних умов України та її соціально-економічної історії» (с. 50–61).

Грунтовною є джерельна база дослідження – це мемуари іноземців та архівні матеріали. До першої групи джерел дисертантка віднесла не лише мемуари Ш. Дюброя, а й інших іноземних авторів. З документальних джерел опрацювала внутрішню документацію навчальних закладів, у яких працював Ш. Дюброй: матеріали Київських вищих жіночих курсів та особову справу Ш. Дюброя у Київському комерційному інституті, – що дало можливість пролити світло на обставини перебування Ш. Дюброя у Києві. Пошукова робота дисертантки дозволила відновити та доповнити біографічні дані про Ш. Дюброя, особа якого майже невідома на теренах України (с. 34–37, с. 176–177).

У першому розділі дисертації аналізується вітчизняна та іноземна історіографія й окреслюється методологічне підґрунтя дослідження. З огляду на міждисциплінарність джерелознавчих досліджень в цілому, і мемуаристики зокрема, доцільно було би згадати доробок вітчизняних літературознавців (О. Галича, Т. Черкашиної, М. Федунь, В. Пустовіт) у питаннях класифікації мемуарів та їх критики, враховуючи те, що А. І. Торопцева в подальшому тексті наголошує як на художній складовій мемуарів Ш. Дюброя (с. 37), так і на ґрунтовній документальній основі, що вказує на синтетичність твору. На позитивну оцінку заслуговує увага дослідниці до методологічних проблем мемуаристики – питань класифікації мемуарів та характеристики основних рис мемуарних джерел (с. 14, 19–21, 174), що свідчить про достатню обізнаність дисертантки з вітчизняною та зарубіжною історіографією у цій царині, проте повернення до цієї проблеми в інших розділах (параграф 4.4, с. 171) видається зайвим. Щодо авторської позиції в питанні визначення основних рис мемуарних джерел (с. 15–19), автору слід було бути послідовним у всьому тексті. В одному випадку вжито вислів «специфічні риси мемуарних джерел», в іншому – специфічність названа як основна риса (с. 24, 171). У цілому методологія та методи, застосовані здобувачкою під час дослідження, без сумніву, сприяли успішному виконанню поставлених у роботі завдань.

У другому розділі дисертації подано характеристику та розглянуто структуру мемуарів Ш. Дюброя. Цікавою та корисною видається загальна

характеристика дисертанткою змісту трьох основних частин та підрозділів мемуарного твору, яка дає уявлення про його тематичне спрямування та інформаційний потенціал. Автор, спираючись на логіку самого мемуариста, вдало структурує матеріал за трьома тематичними блоками: географічні умови України та її соціально-економічна історія (с. 50–62); історичні та етнографічні особливості українського народу (с. 62–84); культурне життя українського суспільства (с. 85–96) – акцентуючи увагу на науковій складовій спогадів Ш. Дюброя та їх джерелознавчому потенціалі для подальших історичних, етнографічних, географічних, економічних та культурологічних студій. Заслуговує на позитивну оцінку й виділення інформації про окремі постаті, які згадує автор мемуарів, та ставлення Ш. Дюброя до них («Петлюра» (с. 41), «Скоропадський і Антанта» (с. 42)). Аналізуючи аргументи французького мемуариста, дисертантка робить узагальнення, що Ш. Дюброй чітко вирізняв українську державу з-поміж інших держав, не ставив під сумнів економічну самостійність країни, її етнічну своєрідність та унікальність (с. 62). Один із абзаців параграфа 2.4 (с. 93), який має відношення до географічного опису України, на нашу думку, сприймався би логічніше у параграфі 2.2 «Огляд географічних умов України та її соціально-економічної історії» (с. 50–62).

У третьому розділі А. І. Торопцева дослідила погляди французького мемуариста на процес українського державотворення у 1917–1919 рр., які формувалися на власних враженнях, документах тієї доби та публікаціях у пресі, що робить їх цікавим історичним джерелом. Хочеться відзначити розуміння дисертанткою соціально-політичної ситуації в Києві та вміле оперування сучасними напрацюваннями з даної проблематики для підтвердження чи спростування оцінок мемуариста (щодо діяльності Ж. Пелісьє, С. Петлюри), вдале зіставлення міркувань Ш. Дюброя щодо менталітету українців із сучасними дослідженнями в цій царині психологів та філософів на підтримку його думки про патріотизм, прагнення до свободи, незалежності, збереження національної культури українського народу.

Інформативно насиченим є четвертий розділ, присвячений компаративному аналізу мемуарів іноземних авторів, розподілених

дисертанткою по чотирьох групах (основних учасників Першої світової війни): спогади представників країн Антанти, країн Четверного союзу, держав-спостерігачів, російських громадян. Стосовно останньої групи автор використовує в тексті різні терміни – «російські громадяни» (с. 25), «російські мемуаристи», «російські мемуари», «російські представники», «російські автори» (с. 26, 130, 179; с.15 автореферату), перший з яких, на наш погляд, є найменш вдалим. Дисертантка цілком логічно, враховуючи основні тематичні блоки мемуарів Ш. Дюброя, згрупувала їх за тематичним принципом, виокремивши наступні проблеми: економічний потенціал України та її місце в європейській системі товарних відносин; суспільно-політичні та військові-політичні події в Україні в 1914–1919 рр.; українське питання. Така систематизація дала можливість А. І. Торопцевій з більшою мірою об'єктивності проаналізувати мемуари Ш. Дюброя і зробити узагальнений висновок про позитивне ставлення не лише автора мемуарів, а й Франції в цілому та більш широкого кола держав до питання незалежності України. Мемуари іноземців є цікавим та інформативно насиченим джерелом при вивченні, насамперед, перебігу військових подій на українських теренах та дають змогу простежити певну політичну заангажованість іноземних мемуаристів з огляду на те, до якої з чотирьох груп вони відносились. Розмитість границь між соціально-політичним та військово-політичним аспектами подій 1914–1919 рр. на Україні та їх тісний взаємозв'язок призвела до деяких повторів у параграфах 4.2 та 4.4.

Окрему цінність має Додаток, який вміщує авторський переклад мемуарного твору Ш. Дюброя, що відкриває нові можливості для подальшого його дослідження.

Викладені вище зауваження та побажання носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження, яке є цілком завершеним та оригінальним, виконаним на достатньому науково-теоретичному рівні та на основі ґрунтовного вивчення широкого комплексу різноманітних джерел і літератури.

Робота виконана в рамках науково-дослідної теми відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України НАН України «Спеціальні історичні дисципліни в контексті розвитку європейської науки» (державний реєстраційний номер 0115U002126). Результати праці А. І. Торопцевої є значним внеском у розвиток спеціальних історичних дисциплін. Вони можуть бути використані в дослідницькій роботі істориками, джерелознавцями, етнографами, літературознавцями.

За своїм змістовим наповненням, структурою, новизною, важливістю і глибиною наукових розробок дисертація А. І. Торопцевої «Україна та українці очима Шарля Дюброя: джерелознавчий аналіз мемуарів «Deux années en Ukraine (1917–1919)», відповідає п.п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» (Постанова КМУ № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Офіційний опонент
Завідділом теорії та методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень НБУВ,
кандидат історичних наук
1 грудня 2017 р.

Н. І. Любовець

*Фірма Любовець Н.І. засвідчено;
Др. істор. наук, проф. кафедри історії України
01.12.2017р.*

